

واکاوی میزان پایداری سازمان‌های مردم نهاد در مناطق روستایی؛ تجربیات پروژه بین‌المللی ترسیب کربن در استان خراسان جنوبی

دریافت مقاله: ۹۰/۹/۳ پذیرش مقاله: ۹۰/۱۲/۲۷

صفحات: ۱۲۷-۱۰۷

محمود فال سلیمان: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه بیرجند^۱

Email: mm_fall@yahoo.com

محمد حجی‌پور: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی

Email: mh_geo88@yahoo.com

چکیده

در سرتاسر دنیا به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، روش‌های دولت‌مدار در دست‌یابی به مدیریت پایدار منابع طبیعی مبتنی بر مشارکت جوامع محلی، به شکل گسترده‌ای در معکوس نمودن روند تخریب محیط زیست اثر مثبت داشته و تقویت معیشت روستایی را به اثبات رسانده‌اند. پروژه ترسیب کربن به منظور توسعه مدل مشارکتی و بسیج جوامع محلی در اکوسیستم خشک و نیمه خشک دشت حسین‌آباد غیناب با هدف فقر زدایی و بهبود شاخص‌های توسعه انسانی و افزایش میزان جذب دی‌اکسید کربن طراحی شده است. محور فعالیت‌های مشارکتی جامعه محلی بر پایه ایجاد تشکیلاتی سازمان یافته از سوی پروژه به نام گروه‌های توسعه روستایی می‌باشد. این مقاله به دنبال بررسی میزان پایداری گروه‌های توسعه روستایی ایجاد شده در منطقه در صورت حذف کمک سیستم‌های رسمی (دولتی) می‌باشد. پژوهش حاضر، به لحاظ هدف کاربردی و از نظر محتوا و روش، توصیفی- استنباطی است. برای گردآوری داده‌ها از دو روش میدانی و اسنادی استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق شامل اعضای ۴۰ گروه توسعه تشکیل شده در روستاهای دشت حسین‌آباد غیناب می‌باشد که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای دو مرحله‌ای و فرمول کوکران در مرحله اول ۱۹ گروه توسعه روستایی و در مرحله دوم به طور تصادفی ۲۶۷ نفر از اعضای آن‌ها به عنوان نمونه جهت پرسشگری انتخاب شدند. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری بیانگر این موضوع هستند که گروه‌های توسعه روستایی ایجاد

^۱. نویسنده مسئول: خراسان جنوبی- بیرجند- دانشگاه بیرجند- گروه جغرافیا

شده به عللی چون تقویت روحیه مشارکتی، بهره‌مندی از دوره‌های آموزشی و بالا رفتن سطح آگاهی‌ها و توانمندی‌ها، ایجاد تنوع شغلی، کاهش وابستگی به مراعات و در نهایت آشنا شدن با سازوکار اداری و بانکی انگیزه و پایداری لازم را برای ادامه فعالیت‌های خود به دست آورده‌اند.

کلید واژگان: توسعه پایدار، بسیج جوامع محلی، مشارکت‌های مردمی، پروژه ترسیب کرین، گروه‌های توسعه روستایی

مقدمه

توسعه به عنوان هدف غایی در نظام برنامه‌ریزی دارای جایگاه ویژه‌ای بوده و در تمامی جنبه‌های زندگی انسانی تسری یافته است. توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی، اداری و هم چنین امتیازها و وجهه نظرهای عمومی مردم است. توسعه در بسیاری موارد حتی عادات و رسوم و عقاید مردم را نیز در بر می‌گیرد (Lehmann, 1979: pp 9-32). متأسفانه با ورود فناوری به عرصه روستاها و سپرده شدن کارهای مزارع به ماشین‌ها از یک سو و حفر چاه‌های عمیق از دیگر سو و هم چنین شهرگرایی روستاییان و به‌ویژه ورود تلویزیون و رایانه‌ها به خانه‌ها روز به روز از میزان کارهای گروهی و مشارکتی در روستاها کاسته و در برخی از روستاها نیز به دست فراموشی سپرده شد. این در حالی است که صاحب نظران توسعه با توجه به ناکامی‌های دهه‌های گذشته در روند توسعه مناطق روستایی بالاخص جهان سوم که خود ناشی از پذیرش راهبردهای دیدگاه نوسازی و نفی برنامه‌های بومی بود، در رویکرد جدید ورود روستاییان به عرصه تصمیم‌گیری و مشارکت آن‌ها در تمامی امور مربوط به خود را توصیه نموده و معتقدند جوامع روستایی برای رسیدن به توسعه پایدار و مطلوب بایستی که روحیه تعاون و همکاری را در بین خود تقویت نموده و بتوانند نهادهایی به مانند نهادهایی که در گذشته نه چندان دور داشته‌اند را دوباره بازسازی نمایند. اما بایستی توجه داشته باشند که این نهادها را با رویکرد نوین و مطابق با نیازهای امروزی طراحی کنند.

امروزه برای رشد و توسعه ناگزیر از گام نهادن در مسیر توسعه پایدار می‌باشیم. حال اگر توسعه پایدار را توسعه اقتصادی رو به رشد و متعادل، همراه گسترش برابری و مساوات اجتماعی و پایداری زیست محیطی در کنار هم و توسعه روستایی را به عنوان بخشی از آن راهبرد به منظور بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی گروه خاصی از مردم (روستائیان فقیر)

بدانیم، برای رسیدن به چنین هدفی ایجاد تشکل‌های مردم‌نهاد توسط مردم محلی برای مشارکت در توسعه و اداره امور مربوط به خود ضروری است. در اینجا منظور از مشارکت، مشارکتی داوطلبانه و ارادی بوده و مهمترین بعد این مشارکت، سهمین شدن در منافع مادی پروژه‌های اجرایی در بعد محلی می‌باشد. بنابراین بسیج جوامع روستایی به‌ویژه تهیدستان بایستی حول محور فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی صورت پذیرد، به‌طوری که فقرا به امید کسب منافع مادی بیشتر در آن شرکت جویند.

پروژه ترسیب کربن با رویکرد بسیج جوامع محلی ابتکاری مشترک بین دولت ایران، برنامه عمران ملل متحد (UNDP^۱) و تسهیلات زیست محیطی جهانی (GEF^۲) است و محل اجرای پروژه، دشت حسین‌آباد غیناب سربیشه واقع در استان خراسان جنوبی می‌باشد که به علت هم-جواری با مرز افغانستان، در گذشته با حضور پناهندگان افغانی در این قسمت، به شدت تخریب شده است. هدف از این پروژه احیای مراتع تخریب یافته به گونه‌ای است که کربن اتمسفری را در بخش بالایی و پایینی سطح زمین ذخیره و جذب نماید. این پروژه به منظور گسترش دیدگاه‌های مشارکتی در احیا مراتع و افزایش توان و ظرفیت ترسیب کربن این منطقه و نیز بهبود وضعیت اجتماعی و اقتصادی ساکنان فقیر محلی اجرا گردیده است.

از این‌رو بر بسیج و توانمندسازی جامعه محلی به عنوان ابزار اساسی برای مدیریت مراتع و فعالیت‌های اقتصادی تکیه داشته که در این راستا گروه‌های توسعه روستایی از طریق نشست‌ها و گفتگوهای مداوم در تعدادی از روستاهای منطقه تشکیل و با انجام آموزش‌های گوناگون به آن‌ها و تکیه بر راهبردهای ویژه مانند جلب مشارکت زنان، از این جامعه به‌عنوان همیاران داریم در مدیریت و احیای مراتع منطقه استفاده گردیده است. این پروژه حدود ۱۴۴۰۰۰ هکتار از منطقه حسین‌آباد را تحت پوشش قرار داده و مدت اجرای آن ۶ سال (۱۳۸۲-۱۳۸۷) بوده که به مدت پنج سال دیگر نیز تمدید شده است (دفتر پروژه بین‌المللی ترسیب کربن، ۱۳۸۸-۱۳۸۷).

هدف کلی این تحقیق بررسی پایداری گروه‌های توسعه روستایی به عنوان سازمانی مردم‌نهاد، که هر چند در ابتدا با کمک‌های رسمی و دولتی شکل گرفته، ولی به تدریج موجودیت مستقلی پیدا نموده‌اند، می‌باشد. در واقع تحقیق حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

^۱ United Nation Development Program

^۲ Global Enviromental Facility

۱. آیا گروه‌های توسعه روستایی در منطقه مورد مطالعه انگیزه لازم جهت ادامه فعالیت‌شان را بدون دخالت سیستم‌های رسمی دارند؟
۲. آیا گروه‌های توسعه روستایی، پایداری لازم را جهت ادامه فعالیت خود کسب نموده‌اند؟

مبانی نظری

واژه پایدار در زبان فارسی معادل Sustainable انگلیسی به کار رفته که از لفظ لاتین -sus lenere به معنای پشتیبانی کردن اخذ شده است. در این زمینه، پایدار می‌تواند به معنای حمایت و پشتیبانی از وضعیتی مطلوب یا بر عکس، دوری جستن از وضعیتی نا مطلوب باشد (ضرابی و اذانی، ۱۳۸۰:ص ۱۰). طبق تعریف یونسکو پایداری دعوتی است واقع بینانه برای موازنه‌ای پویا میان عوامل فراوان اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی مورد نیاز بشر، معادله‌ای بین ضرورت‌های زیست محیطی و نیازهای توسعه با محوریت انسان (UNESCO, 1997: pp12-14).

تحقق پیشرفت و توسعه کشورها مستلزم بهره‌گیری از استعداد و توان و حضور چشمگیر مردم و مشارکت آن‌ها در مراحل توسعه است؛ به طوری که توسعه و مشارکت را اموری در هم تنیده دانسته‌اند و فرآیند توسعه را وقتی با ثبات و موفقیت همراه می‌دانند که با افزایش مشارکت مردم توأم باشد (مقنی‌زاده، ۱۳۸۰:ص ۱۴۲). تجربه تاریخی فرآیند توسعه در کشورهای توسعه یافته و پیشرفته، این امر را روشن ساخته که توسعه روستایی یک ضرورت بنیادی برای توسعه ملی است و می‌بایست در اولویت برنامه‌های توسعه‌ای قرار گیرد (شکوری، ۱۳۸۰:ص ۲۶). اگر قرار است توسعه در کشورهای جهان سوم نیز انجام گیرد و خود پایدار باشد باید به طور اعم از مناطق روستایی و به طور ویژه از بخش کشاورزی آغاز شود، مسائل اساسی فقر گسترده، نابرابری در حال رشد، رشد سریع جمعیت و بیکاری فزاینده همگی ریشه در رکود و اغلب سیر قهقرایی زندگی اقتصادی مناطق روستایی دارد (تودارو، ۲۰۰۲:ص ۱۹۴).

از دیدگاه بانک جهانی، توسعه روستایی راهبردی است که با توجه به چالش‌های جهانی و سیاست‌های منطقه‌ای با رسالت کاهش فقر روستایی، تسهیل فرایند رشد اقتصادی روستاها از طریق حذف موانع، دسترسی بهینه به اعتبارات و... در دو بعد منطقه‌ای و ملی به اجرا گذاشته شده است (World Bank, 2001: p5). از دید این بانک فقرای روستایی شامل کشاورزان خرده‌پا، اجاره‌نشین‌ها و خوش‌نشین‌ها می‌شود (مطیعی‌لنگرودی، ۱۳۸۲: ص ۴۷). از آن جهت که توسعه پایدار محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نهادی و سیاسی مضمون جدایی ناپذیر توسعه روستایی است، در این راستا مشارکت مردم به عنوان سرمایه انسانی، محور بنیادی تغییر و تحولات می‌باشد.

مشارکت مفهومی ذاتی در جوامع بشری است که برای تحکیم آن، نیاز به برنامه‌ریزی از پایین به بالا و ارتباط بین همه مولفه‌های موجود در این زمینه است. در واقع مشارکت را می‌توان درگیری مستقیم مردم در تصمیم‌گیری‌ها از طریق یک سری مکانیزم رسمی و غیر رسمی دانست (Schatzow, 1977: p 141). از این رو است که امروزه مفاهیمی نظیر توانمندسازی، یکپارچگی و مشارکت (در بسیاری از زمینه‌ها) بالاخص در عرصه در توسعه روستایی، از جمله راهبردها و شعارهای اساسی می‌باشند (Petr, 2001: pp 25-27)، چرا که با افزایش میزان مشارکت در جامعه محلی علاوه بر پویایی اقتصادی - اجتماعی و جمعیتی، توزیع مجدد قدرت اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به نفع اقشار ضعیف صورت می‌پذیرد (Akande, 1992). در خصوص توسعه روستایی، مشارکت شامل دخالت مردم در فرایند تصمیم‌گیری در اجرای طرح‌ها و ... سهمی شدن آن‌ها از منافع و مداخله در ارزیابی طرح‌ها می‌شود (Lisk, 1987: p 87). در این زمینه اگر چه نهادها و تشکلهای مختلف وجود دارد، ولی مهم‌ترین و اصلی‌ترین شیوه بهره‌گیری از مشارکت فعال و همه‌جانبه مردم محلی در روند توسعه، سازمان‌های غیر دولتی هستند که به عنوان بخش سوم در کنار بخش خصوصی (بازار) و دولت (عمومی) در اداره جامعه نقش دارند (رضوانی، ۱۳۸۴: ص ۷۴).

سازمان‌های غیر دولتی در سراسر جهان گسترش چشمگیری یافته‌اند، آن‌ها مشارکت افراد جامعه را در فرآیند توسعه تقویت می‌کنند (سعیدی، ۱۳۸۱: ص ۵۸). در حقیقت برخی تا آن جا پیش رفته‌اند که مشارکت را فرایندی تعریف کرده‌اند که به وسیله آن فقرای روستایی می‌توانند خودشان را سازمان‌دهی نمایند (Ledema, 1980: p24). این سازمان‌ها، در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی، به سبب فارغ بودن از بوروکراسی پیچیده بخش دولتی و منفعت طلبی بخش خصوصی، این امکان را فراهم ساخته تا در زمینه‌هایی چون مبارزه با فقر و گرسنگی، حفاظت از محیط زیست، جنگل‌داری، افزایش آگاهی‌های عمومی، رفاه، بهداشت جامعه و خانواده، توجه به امور زنان و کودکان، کاهش آسیب‌های اجتماعی و... موفق‌تر از بخش‌های خصوصی و دولتی عمل نمایند (محمدی، ۱۳۸۳: ص ۶۵). تخریب اراضی در مناطق خشک یکی از جدی‌ترین مشکلات مدیریت منابع بوده که جهان با آن روبرو است. تقریباً تمامی سرزمین‌های خشک در اثر عواملی هم چون تغییر اقلیم، افزایش جمعیت، بهره‌برداری بیش از حد منابع آب و خاک و فقر در معرض پدیده تخریب سرزمین می‌باشند. ایران از طریق سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور، احیای زمین‌های تخریب یافته را که در راستای بیابان زدایی می‌باشد در اولویت قرار داده است. مراتع ۵۴٪ از سطح کشور را در بر گرفته که ۶۴٪ آن در مناطق خشک و

نیمه خشک قرار دارند. کشور ما در چندین کنوانسیون زیست محیطی، از جمله UNFCCC (کنوانسیون تغییرات اقلیمی ملل متحد) و UNCCD (کنوانسیون بیابان زدایی ملل متحد) عضو می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر، به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و از نظر محتوا و روش، توصیفی-استنباطی بوده، که برای گردآوری داده‌ها از دو روش میدانی و اسنادی استفاده گردید. روش گردآوری داده‌ها بر اساس پرسش‌گری می‌باشد. جامعه آماری تحقیق شامل اعضای ۴۰ گروه توسعه روستایی تشکیل شده در قالب گروه‌های توسعه روستایی مردان، زنان و مختلط در ۲۵ روستای دشت حسین‌آباد غیناب شهرستان سربیشه می‌باشد. روش تعیین حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران بوده که ابتدا از بین ۴۰ گروه توسعه روستایی بعد از محاسبه به ازای خطای نسبی ۰/۰۴ تعداد ۱۹ گروه انتخاب گردید و در مرحله دوم اقدام به نمونه‌گیری از اعضای گروه-های توسعه شد. در این مرحله تعداد ۲۶۷ نفر از ۹۸۰ نفر کل اعضای گروه‌های توسعه روستایی به عنوان حجم نمونه جهت پرسش‌گری انتخاب شدند. جهت تعیین اعتبار پرسشنامه گروه‌های توسعه روستایی با توجه به پیش‌آزمون انجام شده ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ به دست آمد که نشان دهنده اعتبار بالای سوالات پرسشنامه است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS و از آزمون T و تحلیل رگرسیونی استفاده گردید.

معرفی اجمالی منطقه مورد مطالعه

پروژه ترسیب کربن دشت حسین‌آباد غیناب کار مشترک دولت ایران، برنامه عمران ملل متحد (UNDP) و تسهیلات زیست محیطی جهانی (GEF) است، که در حوضه آبریز دشت حسین‌آباد غیناب با مساحت ۱۴۴۰۰۰ هکتار در محدوده سیاسی شهرستان سربیشه استان خراسان جنوبی واقع گردیده است. این حوضه از شمال به دشت پهواز، از جنوب به کوه‌های دوکوله، از غرب به کوه‌های شول سرخ و از شرق به کوه‌های رضا محدود است. ارتفاع میانگین حوضه ۱۷۰۰ متر می‌باشد. در این دشت حدود ۳۲ آبادی با جمعیتی حدود ۸۰۰ خانوار مستقر می‌باشد که دامداری و کشاورزی محدود شغل اصلی مردم می‌باشد. عرصه پروژه ترسیب کربن محدوده سامان عرفی دام ۱۳ روستای بخش شمالی و شرقی حوضه با مساحتی حدود ۵۴۹۰۴ هکتار و جمعیتی حدود ۴۶۶ خانوار می‌باشد. (سازمان جنگل‌ها و آبخیزداری کشور، ۱۳۸۷: ص ۲۳).

الف) یافته‌های توصیفی تحقیق

به لحاظ جنسیتی ۴۵ درصد اعضای گروه‌های توسعه روستایی را مردان و ۵۵ درصدشان را زنان تشکیل می‌دهند که از مجموع آن‌ها ۸۵ درصد متاهل و بقیه مجرد هستند. از نظر میزان سواد ۳۴ درصد اعضا بی‌سواد و ۶۶ درصد باسواد می‌باشند. بیشترین سطح مقاطع تحصیلی را از میان باسوادان تحصیلکردگان در مقطع ابتدایی با ۵۵ درصد اعضا تشکیل می‌دهد. شغل اصلی ۵۰/۳ درصد از اعضای گروه‌های توسعه دامداری، ۲۵/۹ درصد زراعت، ۱۴/۵ درصد کارگری و ۹/۳ درصد از اعضا فعالیت‌های کارگاهی مانند قالی‌بافی، بافندگی و خیاطی، بقالی و سایر موارد می‌باشد.

۱. بررسی انگیزه ادامه فعالیت اعضای گروه‌های توسعه روستایی

جدول ۱ انگیزه اعضای گروه‌های توسعه روستایی را برای ادامه فعالیت در صورت پایان کار پروژه نشان می‌دهد که بر اساس آن بیشترین انگیزه برای ادامه فعالیت گروه‌ها را حفاظت از مراتع و منابع طبیعی تشکیل می‌دهد. دلیل آن وابستگی فعالیت دامداری بیشتر اعضا به مراتع می‌باشد. کمترین انگیزه در بین مردم قبول مسئولیت رئیس و منشی گروه‌هاست که دلیلش در کم یا بی‌سوادی بیشتر مردم منطقه از یک سو و نبود منفعت مالی برای رئیس و منشی می‌باشد. انگیزه اعضا برای ادامه فعالیت‌های آموزش دیده نیز نسبتاً کم است که دلیل آن را در پایین بودن نسبی کیفیت محصولات و یا کم بازده بودن این تولیدات به خاطر کمی تجربه، از بین رفتن بخشی از تولیدات به دلیل دوری از بازار و دیر رسیدن به بازار و ... دانست. در رابطه با حضور مرتب در جلسات، ادامه عضویت و مشارکت نیز پاسخ‌ها تقریباً مشابه است. افرادی که پاسخ منفی به این سوالات داده‌اند دلیل خود را نداشتن منفعت مادی، گرفتاری‌های شخصی، عدم رسیدگی به درخواست وام آنان و یا حتی بی نتیجه بودن جلسات بیان کرده‌اند.

جدول (۱) انگیزه اعضای گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت‌های گروه با پایان کار پروژه

موارد	انگیزه ندارند	انگیزه دارند		
		کم	تا حدودی	زیاد
حضور مرتب در جلسات هفتگی	۴۲	۳۱	۸۹	۷۹
ادامه عضویت در گروه‌ها	۳۶	۳۹	۸۳	۸۱
حفاظت از مراتع و منابع طبیعی	۲۷	۳۶	۹۰	۸۳
ادامه فعالیت‌های تولیدی آموزش دیده خود	۲۵	۳۷	۹۸	۶۲
مشارکت در کارهای گروهی	۳۵	۳۱	۸۸	۷۸
قبول مسئولیت رئیس و منشی	۸۶	۳۸	۵۹	۴۸

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۲. توانمندی اعضای گروه‌های توسعه روستایی برای ادامه فعالیت

در جدول ۲ نتایج ارزیابی توانمندی اعضای گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت‌های گروه در صورت نبود دخالت سیستم‌های رسمی و پایان کار پروژه ترسیب کربن بیان شده است که طبق آن بیشتر اعضا توانایی و توانمندی لازم را برای ادامه فعالیت‌های گروه‌های خود به دست آورده‌اند. در این بین امور مربوط به فعالیت‌های مشارکتی و حفاظت از مراتع بیشترین پایداری را داشته و ادامه فعالیت‌های تولیدی آموزش دیده شده و آشنایی با ساز و کار اداری و بانکی کمترین پایداری لازم را دارند.

جدول (۲) توانایی اعضای گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت‌های گروه با پایان کار پروژه

پایداری دارند				پایداری ندارند	موارد
خیلی زیاد	زیاد	تا حدودی	کم		
۲	۵۴	۹۶	۳۶	۴۷	فعالیت تولیدی آموزش دیده شده
۰	۶۲	۸۸	۳۹	۴۴	تشکیل جلسات هفتگی
۱	۵۳	۱۰۵	۳۴	۴۰	رفع مشکلات اعضای گروه خود
۱	۳۲	۱۱۵	۳۲	۵۳	کسب مهارت و آشنایی با سیستم بانکی و ساز و کار اداری
۰	۶۷	۱۰۸	۲۶	۳۵	حفاظت از مراتع و محیط زیست
۰	۷۶	۹۳	۲۶	۴۳	شرکت در فعالیت‌های گروهی

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۳. مشکلات اعضای گروه‌های توسعه در زمینه فعالیت‌های تولیدی

بررسی مشکلات اعضای گروه‌های توسعه در زمینه اقدامات تولیدی آنان نشان داد که (جدول ۳) به دلیل کمبود منابع مالی، بیشتر افراد در تهیه مواد اولیه تولیدی با مشکل مواجه بوده، و این موضوع زمینه ورود سلف‌خران و دلالان را به منطقه فراهم کرده است. تولیدکنندگان پس از تهیه مواد اولیه و تولید با مشکل دیگری مواجه گشته‌اند که آن بحث انتقال محصول به بازار است. در واقع به دلیل دوری از بازار اصلی و عدم دسترسی به بازارهای محلی، بیشتر افراد ترجیح می‌دهند که محصول تولیدی خود را که با سختی تهیه نموده‌اند به دلالان (با قیمت پایین) بفروشند و سود اصلی را در این بین واسطه‌گران می‌برند چرا که تولیدکننده یا قدرت و ابزار لازم جهت انتقال به بازار را ندارد و یا این که به دلیل داشتن بدهی، توان نگاهداشت محصول و چانه‌زنی بر سر بهای آن را ندارد. بر فرض این که بخواهند و بتوانند

محصول را برای مدتی نگه دارند، باز مشکل دیگری بروز می‌کند و آن مکان مناسب برای نگه‌داری به‌ویژه برای تولیدات با ماندگاری پایین می‌باشد، که نگه‌داشت آن‌ها نیازمند تاسیسات مجهز بوده و ایجاد چنین مکان‌هایی از توان اهالی خارج است.

جدول (۳) مشکلات اعضای گروه‌های توسعه در زمینه اقدامات تولیدی

موارد	خیلی کم	کم	تا حدودی زیاد	زیاد	خیلی زیاد
تهیه مواد اولیه مورد نیاز جهت انجام فعالیت تولیدی	۱۵	۳۰	۸۹	۶۹	۷
انتقال محصول به بازار	۱۲	۴۴	۸۲	۶۸	۱
فروش محصولات تولیدی خود در بازار	۹	۳۸	۹۹	۵۵	۶
نگهداری و انبار محصولات تولیدی	۱۸	۳۱	۵۷	۹۲	۶
فروش محصول تولیدی خود با قیمت مناسب	۱۲	۳۰	۹۸	۶۵	۲
دریافت دستمزد به موقع	۲۳	۴۱	۸۱	۵۶	۵

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۴. رضایت اعضای گروه‌های توسعه روستایی از عملکرد گروه‌ها

در ارتباط با رضایت اعضا از عملکرد گروه‌های توسعه روستایی مولفه‌هایی هم چون تقسیم سود، میزان وام، تعداد وام پرداختی، زمان انتظار برای دریافت وام و ... سنجیده شده که نتایج به طور خلاصه در جدول ۴ نشان داده شده است. در مورد تقسیم سود هیچ یک از گروه‌ها به اعضای خود سودی را پرداخت نمی‌کنند اما در مورد وام‌ها از دو جنبه قابل بررسی است: از یک طرف گروه‌های توسعه روستایی از در اختیار قرار دادن وام به اعضا خودداری نموده و سعی می‌کنند که وام با مبلغ بالا را از صندوق مرکزی و با کمک پروژه دریافت نمایند که خود به خود هم تعداد وام‌ها کم می‌شود و هم از طرف دیگر از تعداد متقاضیان کاسته می‌شود. از این رو با توجه به پایین بودن توان عمومی اعضا تعداد کسانی که توان بازپرداخت چنین وام‌هایی را داشته باشند کم است. در اینجا موضوع دیگری که مطرح می‌شود "جریمه دیرکرد" باز پرداخت وام گروه‌ها از سوی صندوق مرکزی است که اعضای آن در باز پرداخت وام‌ها کوتاهی نموده‌اند، می‌باشد. به این شکل که تا باز پرداخت تمام بدهی عقب افتاده از دادن وام به آن گروه خودداری می‌شود و این موضوع یک نقطه ضعف برای گروه‌ها و صندوق‌های توسعه روستایی است.

از دیگر موارد در ارتباط با عملکرد گروه‌های توسعه روستایی می‌توان به رضایت بیشتر اعضا از استفاده از انرژی‌های نو اشاره کرد چرا که جایگزینی انرژی گاز و انرژی خورشیدی به جای بوته‌کنی، نه تنها در حفظ و بهبود مراتع آن‌ها بسیار تاثیر گذار بوده بلکه در تعدیل نیروی کار خانوار نیز اثر داشته است. اعضای گروه‌های توسعه روستایی از عملکرد مدیران گروه‌ها یعنی روسا و منشی‌ها نیز رضایت زیادی داشته‌اند که این مساله به سبب حفظ منافع اعضا در جلسات مدیران محلی با مدیران دولتی/پروژه و اعتماد به آنان می‌باشد.

جدول (۴) میزان رضایت اعضای گروه‌های توسعه از عملکرد گروه‌ها

موارد	خیلی کم	کم	تا حدودی	زیاد	خیلی زیاد
تقسیم سود در بین اعضا	۱۶۵	۲	۱۹	۴	۰
مبلغ وام‌های گرفته شده	۸	۲۹	۶۶	۳۳	۸
تعداد وام‌های ارایه شده	۸	۳۳	۶۶	۳۳	۱
زمان انتظار برای دریافت وام	۸	۲۶	۶۴	۳۹	۵
مبلغ اقساط وام‌های دریافتی	۴	۱۵	۷۳	۴۰	۹
عملکرد منشی گروه	۸	۳۹	۷۷	۷۰	۳۲
عملکرد رئیس گروه	۹	۴۵	۸۰	۷۸	۲۴
فعالیت گروه تان نسبت به گروه‌های توسعه دیگر	۸	۴۶	۱۲۰	۶۲	۳
همکاری اعضای گروه تان در فعالیت‌های گروه	۱۲	۴۲	۱۰۰	۷۷	۶
امکان استفاده از انرژی‌های نو	۵	۲۱	۱۱۰	۱۰۰	۵
بهبود مراتع	۱۲	۱۹	۱۳۱	۶۴	۱۱

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۵. امکان ادامه فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه

بررسی و مطالعه امکان ادامه فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه ترسیب کربن در دشت حسین‌آباد غیناب حاکی از آن است که ۸۱ درصد از اعضا معتقدند بدون حمایت پروژه نیز می‌توانند به فعالیت‌های تولیدی خود ادامه دهند (جدول ۵). دلیل این امر را می‌توان در این دانست که قبل از ورود پروژه و ایجاد گروه‌ها، اهالی آشنایی و دانش محلی نسبت به این تولیدات داشته‌اند و در حال حاضر تولید آنان از طریق برنامه‌های آموزشی تخصصی‌تر شده است.

جدول (۵) فراوانی نظر اعضا درباره امکان ادامه فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه

درصد	فراوانی	امکان ادامه فعالیت‌های تولیدی
۸۱	۱۶۸	امکان ادامه فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه وجود دارد
۱۹	۴۰	امکان ادامه فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه وجود ندارد
۱۰۰	۲۰۸	جمع

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۶. عوامل موثر بر ادامه نیافتن فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه

بررسی عوامل موثر بر ادامه نیافتن فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه نشان داد که ۵۱ درصد از اعضا معتقدند کمبود منابع مالی و ناتوانی در تامین مواد اولیه مورد نیاز دلیل ادامه نیافتن فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه می‌باشد (جدول ۶). درصد قابل توجهی هم از بازار مصرف و فروش محصولات خود نگران هستند چرا که خریدار عمده این محصولات در حال حاضر پروژه می‌باشد که نقش واسطه را در ارایه تولیدات آن‌ها به بازار مصرف دارد و از آن جهت که این امر از سوی پروژه یک فعالیت حمایتی از تولیدکننده و مصرف‌کننده می‌باشد، برای تولیدکنندگان بسیار حایز اهمیت است.

جدول (۶) فراوانی نظر اعضا درباره عوامل موثر بر ادامه نیافتن فعالیت‌های تولیدی بدون حمایت پروژه

درصد	فراوانی	عوامل موثر بر ادامه نیافتن فعالیت‌های تولیدی
۳۸	۱۵	ناتوانی در فروش و بازاریابی محصول
۸	۳	ناتوانی در رساندن به موقع محصول به بازار
۵۱	۲۰	کمبود منابع مالی و ناتوانی در تامین مواد اولیه مورد نیاز
۳	۱	سایر موارد
۱۰۰	۳۹	جمع

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۷. نظر اعضای گروه‌های توسعه در مورد ادامه عضویت و ادامه فعالیت در گروه‌ها

بررسی نظر اعضا در مورد ادامه عضویت آنان در گروه‌های توسعه روستایی موید آن است که ۶۲ درصد از اعضا به همکاری خود در گروه ادامه می‌دهند (جدول شماره ۷). البته هر قدر از روستای نازدشت به عنوان کانون اصلی پروژه دور شویم بر میزان کسانی که در ادامه عضویت خود تردید دارند، افزوده می‌شود که این موضوع در آبادی‌های اهل سنت بیشتر مشهود است.

علت آن شاید در تمرکز بیشتر امکانات پروژه در نازدشت و آبادی‌های شیعه‌نشین و هم چنین وجود فرصت‌های شغلی بیشتر در این آبادی‌ها و استقبال و مشارکت آن‌ها از فعالیت‌های پروژه و عدم رغبت به منابع درآمدی خلاف و غیرقانونی است.

جدول (۷) فراوانی نظر اعضا درباره ادامه عضویت در گروه‌های توسعه

درصد	فراوانی	ادامه عضویت در گروه‌های توسعه
۶۲	۱۴۶	به همکاری خودبا رضایت ادامه می‌دهم
۲۵	۵۹	شاید ادامه بدهم
۶	۱۴	شاید ادامه ندهم
۷	۱۷	ادامه نخواهم داد
۱۰۰	۲۳۶	جمع

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

توزیع فراوانی نظر اعضا در مورد ادامه فعالیت گروه‌های توسعه در صورت فقدان مدیریت پروژه در جدول ۸ بیان شده که نشان‌دهنده آن است که ۵۴ درصد از اعضای گروه‌های توسعه در صورت اتمام کار پروژه به فعالیت‌های خود در زمینه‌های مختلف از جمله حفاظت از مراتع از طریق قرق‌بان افتخاری، بذریاشی مراتع، استفاده از انرژی‌های نو، تداوم تشکیل جلسات گروه-های توسعه روستایی و جذب سرمایه‌های کوچک اعضا، ارایه وام‌های تولیدی از محل صندوق-های خرد اعتباری و تصمیم‌گیری در مورد مسایل روستا در راستای کمک به شوراهای اسلامی و دهیارها ادامه می‌دهند.

جدول (۸) فراوانی نظر اعضا درباره ادامه فعالیت گروه‌های توسعه

درصد	فراوانی	ادامه فعالیت‌های گروه‌های توسعه
۵۴	۸۳	ادامه فعالیت‌های گروه‌های توسعه در صورت نبود پروژه
۴۶	۷۰	ادامه ندادن فعالیت‌های گروه‌های توسعه در صورت نبود پروژه
۱۰۰	۱۵۳	جمع

منبع: یافته‌های میدانی پژوهش

۸. وضعیت درآمد زایی فعالیت‌های ناشی از وام‌های تولیدی

توزیع فراوانی نظر اعضا در مورد درآمدزایی فعالیت‌های ناشی از وام‌های تولیدی نشان می‌دهد که ۵۴ درصد از اعضا بیان نموده‌اند که فعالیت‌های ناشی از وام‌های تولیدی برای آنان درآمدزایی خوبی داشته است.

جدول (۹) فراوانی نظر اعضا درباره درآمدزایی فعالیت‌های ناشی از وام‌های تولیدی

درصد	فراوانی	گویه
۱۲	۹	درآمد زا خوبی راشته است
۸۸	۶۷	درآمد زا خوبی نداشته است
۱۰۰	۷۶	جمع

منبع: یافته‌های میدانی تحقیق

۹. رشد سرمایه‌گذاری مجدد در امور تولیدی توسط اعضای گروه‌های توسعه

نتایج مربوط به نظر سنجی از اعضا در مورد سرمایه‌گذاری مجدد در امور تولیدی از محل درآمد ناشی از وام‌های تولیدی نشان می‌دهد که ۸۸ درصد اعضا مجدداً در فعالیت‌های تولیدی سرمایه‌گذاری داشته‌اند. البته قابل ذکر است که مبلغ زیادی از درآمد فعالیت‌های تولیدی، صرف هزینه‌های زندگی می‌شود که بالاخص در ادامه شرایط خشکسالی در منطقه مجبور به این مساله می‌باشند.

جدول (۱۰) فراوانی نظر اعضا درباره سرمایه‌گذاری مجدد در امور تولیدی از محل درآمد ناشی از

وام‌های تولیدی

درصد	فراوانی	سرمایه‌گذاری مجدد در امور تولیدی
۱۲	۲۶	سرمایه‌گذاری مجدد نداشته‌اند
۸۸	۸۸	سرمایه‌گذاری مجدد داشته‌اند
۱۰۰	۱۱۴	جمع

منبع: یافته‌های میدانی پژوهش

ب) یافته‌های تحلیلی تحقیق

۱. پاسخ پرسش اول

به منظور بررسی وضعیت انگیزه گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت‌هایشان از آزمون t استفاده شده است که نتایج نشان می‌دهد اعضای گروه‌های توسعه روستایی انگیزه لازم را برای ادامه فعالیت‌شان در صورت نبود دخالت سیستم‌های رسمی (دولتی) دارند.

جدول (۱۱) نتایج به دست آمده از آزمون t به منظور سنجش انگیزه ادامه فعالیت در گروه‌های توسعه

روستایی

متغیر	میانگین نمونه	مقدار آماره آزمون t	p-value
انگیزه گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت- هایشان	۱۰/۹	۱۵/۳۳	۰/۰۰۰

۱. پاسخ پرسش دوم

بررسی پایداری گروه‌های توسعه روستایی برای ادامه فعالیت‌شان با توجه به p-value به دست آمده از آزمون t که برابر صفر می‌باشد و مقدار میانگین نمره پایداری گروه‌های توسعه می‌توان نتیجه گرفت که این گروه‌ها پایداری لازم را نیز برای ادامه فعالیت‌های‌شان دارا می‌باشند.

جدول (۱۲) نتایج به دست آمده از آزمون t به منظور سنجش پایداری گروه‌های توسعه روستایی

متغیر	میانگین نمونه	مقدار آماره آزمون t	p-value
پایداری گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت- هایشان	۱۰/۸۷	۱۳/۸۶	۰/۰۰

۳. تحلیل رگرسیونی میزان رضایت اعضا از عملکرد گروه‌های توسعه

برای بررسی میزان رضایت اعضا از عملکرد گروه‌های توسعه بر حسب میزان مشکلات اعضا در امر تولید و تاثیر عملکرد گروه‌های توسعه بر شرایط اجتماعی و اقتصادی از تحلیل رگرسیونی استفاده شده است. که این تحلیل شامل دو گام است. در گام اول متغیر تاثیرات اجتماعی و در گام دوم متغیر مشکلات تولیدی اعضا بررسی گردیده است. نتایج نشان می‌دهد که ضریب رگرسیون در متغیر تاثیرات اجتماعی و مشکلات تولیدی به ترتیب ۰/۴۰۵ و ۰/۲۲۷ می‌باشد. بر این اساس مقدار p-value مربوط به متغیر تاثیرات اجتماعی و میزان مشکلات به ترتیب برابر صفر و ۰/۰۰۸ می‌باشد. بنابراین اثرات اجتماعی عملکرد گروه‌های توسعه و میزان مشکلات تولیدی اعضا از عوامل موثر بر میزان رضایت اعضا از عملکرد گروه‌های توسعه می‌باشند. به عبارت دیگر اعضای که عملکرد گروه‌های توسعه را بر میزان تغییر وضعیت اجتماعی روستاها موثر دانسته‌اند میزان رضایتشان از گروه‌های توسعه بیشتر بوده است. هم چنین اعضای که میزان مشکلات آن‌ها در زمینه تولید بیشتر بوده، میزان رضایت آن‌ها از گروه‌های توسعه کمتر بوده است.

جدول (۱۳) خلاصه نتایج رگرسیون میزان رضایت اعضا براساس تاثیرات اجتماعی و میزان مشکلات

تولیدی اعضا

متغیرها	ضرایب رگرسیون استاندارد نشده	ضرایب رگرسیون استاندارد شده	آماره آزمون t	p-value
گام اول	عدد ثابت	-	۰/۱۷۱	۰/۸۶۴
	تاثیرات اجتماعی	۰/۷۴	۴/۷۸	۰/۰۰
گام دوم	عدد ثابت	-	-۰/۹۹۸	۰/۳۲
	تاثیرات اجتماعی	۰/۸۲۴	۵/۳۴۴	۰/۰۰
	میزان مشکلات	۰/۲۶۶	۲/۶۸	۰/۰۰۸

۴. تحلیل رگرسیونی وجود انگیزه برای ادامه فعالیت گروه‌های توسعه روستایی در صورت اتمام کار پروژه

در تحلیل رگرسیونی وجود انگیزه برای ادامه فعالیت‌های گروه‌های توسعه فقط متغیر شغل اصلی تحلیل گردیده که ضریب رگرسیونی برابر با ۰/۲۴۱، به دست آمد. در جدول ۱۴ خلاصه محاسبات رگرسیون وجود انگیزه برای ادامه فعالیت‌ها در صورت پایان کار پروژه بر حسب مشخصات فردی مشاهده می‌شود. طبق جدول مقدار مربوط به متغیر شغل اصلی برابر با ۰/۰۴۹ است لذا شغل اصلی اعضا از عوامل موثر بر وجود انگیزه برای ادامه فعالیت‌ها در صورت پایان کار پروژه می‌باشد. البته میانگین نظر اعضایی که شغل اصلی متفاوت دارند در مورد انگیزه برای ادامه فعالیت‌های گروه‌های توسعه یکسان نمی‌باشد، به عنوان مثال زارعین بیشتر از سایر شغل‌ها برای ادامه فعالیت‌های گروه‌های توسعه انگیزه و تمایل دارند چرا که با در دست داشتن منابع آب چاه‌ها که کمتر متاثر از شرایط خشکسالی می‌باشد و تامین علوفه دام‌های خود از مزارع و فروش مازاد علوفه به دامداران صرف، درآمد خوبی نصیب آن‌ها می‌شود که محل تامین اعتبار آن صندوق‌های خرد اعتباری گروه‌های توسعه و کمک‌های مالی پروژه در قالب وام به دامداران می‌باشد.

جدول (۱۴) خلاصه نتایج رگرسیون وجود انگیزه برای ادامه فعالیت‌ها در صورت پایان پروژه بر حسب مشخصات فردی

متغیرها	ضرایب رگرسیون استاندارد نشده	ضرایب رگرسیون استاندارد شده	آماره آزمون t	p-value
گام اول	عدد ثابت	-	۲۰/۶۳	۰/۰۰
شغل اصلی	-۰/۳۶۴	۰/۳۴۱	-۲/۰۰	۰/۰۴۹

۵. تحلیل رگرسیونی پایدار بودن گروه‌های توسعه در صورت پایان پروژه بر حسب مشخصات فردی

در این قسمت نیز فقط متغیر شغل اصلی اعضای گروه توسعه وارد مدل شده که ضریب رگرسیون (R) برابر ۰/۳۶ به دست آمده است. جدول ۱۵ خلاصه محاسبات رگرسیون پایدار بودن گروه‌های توسعه در صورت پایان کار پروژه را بر حسب مشخصات فردی اعضا نشان می‌دهد که مقدار p-value مربوط به شغل اصلی برابر با ۰/۰۰۲ است. در نتیجه شغل اصلی اعضا از عوامل موثر بر پایدار بودن گروه‌های توسعه در صورت پایان کار پروژه می‌باشد. البته میانگین نظر اعضایی که شغل اصلی متفاوت دارند در مورد توانایی اعضای گروه‌های توسعه برای ادامه فعالیت‌ها گروه‌ها یکسان نمی‌باشد مثلاً همانند قبل زارعین بیشتر از سایر شغل‌ها در مورد پایداری گروه‌های توسعه روستایی در صورت پایان کار پروژه نظر خوش بینانه دارند.

جدول (۱۵) خلاصه نتایج رگرسیون پایدار بودن گروه‌های توسعه در صورت پایان پروژه بر حسب مشخصات فردی

متغیرها	ضرایب رگرسیون استاندارد نشده	ضرایب رگرسیون استاندارد شده	آماره آزمون t	p-value
گام اول	عدد ثابت	-	۲۱/۸۳	۰/۰۰
شغل اصلی	-۰/۵۷	-۰/۳۶	-۳/۱۶	۰/۰۰۲

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادات

پروژه ترسیب کربن در دشت حسین‌آباد غیناب شهرستان سربیشه طرح جامع‌نگری است که بر مبنای نگرش مدیریت مشارکتی شکل گرفته و در آن جوامع محلی نقش اجرایی اصلی را دارا می‌باشند. در این راستا به منظور تحقیق اهداف راهبرد ترویج گروه‌های توسعه روستایی در پیش گرفته شده است که خود تلاشی برای مدیریت و تقویت محیط زیست و هم چنین تقویت

معیشت روستائیان می‌باشد. با توجه به سابقه چندین ساله عملکرد گروه‌های توسعه در منطقه یاد تحت لوای پروژه (مدیریت دولتی و فرا منطقه‌ای) این سوال مطرح است که پایداری گروه‌های توسعه روستایی ایجاد شده در دشت حسین‌آباد غیناب در صورت حذف کمک سیستم‌های رسمی (دولتی) از چه وضعیتی برخوردار خواهد بود؟

مطالعات انجام گرفته نشان داد که بیشترین انگیزه برای ادامه فعالیت گروه‌ها را حفاظت از مراتع و منابع طبیعی به دلیل وابستگی فعالیت دامداری بیشتر اعضا به مراتع می‌باشد. کمترین انگیزه در بین مردم قبول مسئولیت رئیس و منشی گروه‌هاست که دلیلش در کم یا بی‌سوادی بیشتر مردم منطقه از یک سو و نبود منفعت مالی برای رئیس و منشی می‌باشد. انگیزه اعضا برای ادامه فعالیت‌های آموزش دیده نیز نسبتاً کم است که دلیل آن را در پایین بودن نسبی کیفیت محصولات و یا کم بازده بودن این تولیدات به خاطر کمی تجربه، از بین رفتن بخشی از تولیدات به دلیل دوری از بازار و دیر رسیدن به بازار و ... دانست.

عمده مشکلات اعضای گروه‌های توسعه روستایی در زمینه فعالیت‌های تولیدی شامل مواردی هم چون کمبود منابع مالی و تهیه مواد اولیه تولید، ورود سلف‌خران و دلالتان به عرصه بازار منطقه، انتقال محصولات تولیدی به بازارهای فروش به ویژه بازارهای فرا محلی و نبود تاسیسات و امکانات لازم جهت نگه‌داشت محصول به منظور فروش در فصول کمبود محصول در بازار می‌گردد.

مسائلی نظیر این که تاکنون هیچ یک از گروه‌ها به اعضای خود سودی را پرداخت ننموده‌اند و هم چنین گروه‌های توسعه روستایی از در اختیار قرار دادن وام به اعضا خودداری نموده و سعی می‌کنند که وام با مبلغ بالا را از صندوق مرکزی و با کمک پروژه پرداخت نمایند، رضایت اعضا را در ابعاد یاد شده از عملکرد گروه‌های توسعه کاهش داده است. اما در عوض استفاده از انرژی‌های نو و جایگزینی گاز و انرژی خورشیدی به جای بوته‌کزی، نه تنها در حفظ و بهبود مراتع آن‌ها بسیار تاثیر گذار بوده بلکه در تعدیل نیروی کار خانوار نیز اثر داشته است که این امر نقطه قوتی در رضایت خانوارها (اعضای گروه‌های توسعه) می‌باشد.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که تعداد کثیری از اعضا بر این باور رسیده‌اند که آنان می‌توانند بدون حمایت پروژه نیز به فعالیت‌های تولیدی خود ادامه دهند. دلیل این امر را می‌توان در این دانست که قبل از ورود پروژه و ایجاد گروه‌ها، اهالی آشنایی و دانش محلی نسبت به این تولیدات داشته‌اند و در حال حاضر تولید آنان از طریق برنامه‌های آموزشی تخصصی‌تر شده است.

- در نهایت با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل آماری می‌توان گفت که گروه‌های توسعه روستایی ایجاد شده به علی‌چون اعتماد به مدیران پروژه و همیارن محلی آن‌ها، استقبال از تشکیلات سازمان یافته گروهی، تقویت روحیه مشارکتی، بهره‌مندی از دوره‌های آموزشی و بالا رفتن سطح آگاهی‌ها و توانمندی‌ها، بهره‌مندی از اعتبارات صندوق‌های مالی خودشان در کنار اعتبارات کمکی پروژه در قالب وام، ایجاد تنوع شغلی و کاهش وابستگی به مراتع و در نهایت آشنا شدن با ساز و کار اداری و بانکی پایداری لازم را برای ادامه فعالیت‌های خود به دست آورده‌اند. بنابراین می‌توان گفت که با ایجاد گروه‌ها روحیه تعاون و همکاری در بین مردم محلی افزایش یافته و سبب به کارگیری سرمایه‌های خرد آن‌ها در امور تولیدی شده است. در مورد پایداری گروه‌ها بیشتر گروه‌های فعال کاملاً پایدار شده‌اند اما برخی از گروه‌ها رو به رکود هستند که برای جلوگیری از این امر و کمک به گروه‌های بحرانی موارد زیر پیشنهاد می‌شود:
- ۱- آشنا کردن اعضای گروه‌ها با اهداف سه‌گانه پروژه و پایین آوردن سطح توقعات آن‌ها با توجه به توان مالی و اجرایی پروژه و تشویق به افزایش مشارکت در راستای حل مشکلات موجود.
  - ۲- واگذاری کارها به صورت چرخشی به گروه‌ها برای افزایش اعتماد و برقراری عدالت و ایجاد روحیه رقابت بین آن‌ها از طریق در نظر گرفتن پاداش برای گروهی که بهترین بازده و کیفیت کاری را داشته‌باشد.
  - ۳- توجه بیشتر پروژه به این گروه‌ها برای شرکت در فعالیت‌های احیا و حفاظت مراتع درسامان عرفی چرای دام آن‌ها.
  - ۴- کاهش تعداد اعضای این گروه‌ها به ۲۰ تا ۲۵ نفر برای بالابردن کیفیت کار گروه‌ها و هماهنگی بهتر بین اعضا.
  - ۵- در اولویت قرار گرفتن این گروه‌ها جهت گسترش آموزش‌های تکمیلی فنی و حرفه‌ای در راستای بالا بردن کیفیت و بازده محصولات تولیدی.
  - ۶- در اولویت قرار گرفتن این گروه‌ها جهت بهره‌مندی از سود صندوق‌های خرد اعتباری.
  - ۷- ایجاد حساب ویژه کارگشایی برای پرداخت نقدی دستمزد تولیدکنندگان به صورت وام به این ترتیب که به محض دریافت پول از خریداران، پول داده شده به تولیدکننده به این حساب برگشت داده شود.
  - ۸- به چرخش درآوردن سرمایه‌های موجود در صندوق از طریق اعطای وام به اعضا و تشویق روستا و منشی‌ها به پرداخت وام به اعضا.
  - ۹- در اولویت قرار گرفتن اعضای این گروه‌ها در بازدید از مراکز تولیدی سایر مناطق کشور.

- ۱۰- ایجاد بازارهای هفتگی در کانون نازدشت که موجب افزایش تعامل فرهنگی-اجتماعی بین گروه‌های مختلف و تقویت بنیان‌های اقتصادی از طریق مبادله افکار، عقاید و کالاها با هم گردد.
- ۱۱- به کارگیری نیروی انسانی مورد نیاز برای فعالیت‌های احیای مرتع با پرداخت دستمزد مناسب‌تر از گروه‌های مزبور.
- ۱۲- تکمیل مرکزکپسول پرکنی در نازدشت و اولویت بر طرف کردن نیاز سوختی اعضای این گروه‌ها.
- ۱۳- بخشودگی، تطویل یا تخفیف بهره بانکی اعضای این گروه‌ها که از پروژه وام دریافت کرده‌اند.

منابع و مآخذ

۱. امیرانی، محمدهادی و ظریفیان، شاپور (۱۳۸۲) نقش سازمان‌های غیردولتی در روند ترویج و توسعه روستایی. ماهنامه جهاد. شماره ۲۵۷.
۲. بهزادنسب، جانعلی (۱۳۸۳) تحلیل مکانی- فضایی رویکرد برنامه‌ریزی ارتباطی در توسعه دارای طرح بهسازی (هادی) استان تهران. رساله دکتری. دانشکده علوم انسانی. دانشگاه تربیت مدرس.
۳. تودارو، مایکل (۱۳۸۳) توسعه اقتصادی در جهان سوم. ترجمه غلامعلی فرجادی، مؤسسه عالی پژوهش در توسعه. انتشارات کوهسار. تهران.
۴. دفتر برنامه‌ریزی توسعه روستایی وزارت جهاد کشاورزی (۱۳۸۲) خلاصه گزارش عملکرد گذشته، تبیین و منع موجود و چشم‌انداز آینده توسعه روستایی، کمیته برنامه‌ریزی صنایع تبدیل، تکمیل و توسعه روستایی برنامه چهارم توسعه، گروه توسعه روستایی. تهران.
۵. دفتر پروژه بین‌المللی ترسیب کربن (۱۳۸۷) گزارش اجرایی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن - سال ۲۰۰۸، اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان خراسان جنوبی، ه- ز.
۶. گزارش اجرایی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن - سال ۲۰۰۹، اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان خراسان جنوبی، ه- ز.

۷. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۴) مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، تهران.
۸. سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور (۱۳۸۷) گزارش اقتصادی و اجتماعی سال سوم طرح پایش و مانیتورینگ مشارکتی پروژه بین‌المللی ترسیب کربن دشت حسین آباد غیناب استان خراسان جنوبی .
۹. سعیدی، محمدرضا (۱۳۸۱) موانع رشد و گسترش سازمان‌های غیردولتی در ایران، رساله دکتری دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
۱۰. شکوری، علی (۱۳۷۰) پژوهشی در توسعه و نابرابری در مناطق روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۱.
۱۱. ضرابی، اصغر و اذانی، مه‌ری (۱۳۸۰) معنی و مفهوم توسعه پایدار در جهان صنعتی و در حال توسعه، مجله رشد آموزش جغرافیا، شماره ۵۹.
۱۲. قلفی، محمد (۱۳۸۴) رویکرد شبکه سازی در سازمان‌های غیردولتی. ماهنامه صالحین روستا، شماره ۲۶۶.
۱۳. مطیعی لنگرودی، حسن (۱۳۸۲) برنامه‌ریزی روستایی با تأکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
۱۴. مقنی‌زاده، محمدحسن (۱۳۸۰) سازمان‌های غیردولتی نهادی برای سازماندهی مشارکت در جامعه مدنی. مجموعه مقالات نقش و جایگاه سازمانهای غیردولتی در عرصه فعالیت‌های ملی و بین‌المللی تهران، دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور، تهران.
۱۵. محمدی، محمد (۱۳۸۳) سازمان‌های غیردولتی (NGOs): تعاریف و طبقه‌بندی‌ها، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۴۲-۴۱، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.

Akande, M, (1992) *enhances the Performance of Women's Multiple Roles: A Case study of Isoya Development Project ile-ile*, Nigeria. Journal of Community Development. Nigeria.

Axinn, G.H (1992) *Justice study and the third word*, Routledge press.London.

Ledesma.A.J.et (1980).*35 million rural poor: Wheredowestart? Bangkok united nations economic and social commission for Asia and Parcific*

Lehmann, A. D, (1979). *Development Theory: Four Critical Studies*, Frank Cass, London.

Lisk.F.A.N,(1989).*Poupular participation in Basic-Weeds orientated development planning ,in labour and society*.Genevas,Vol.6.No10

Petr, G., (2001).*“Leadership”Theory and Practice*, International Educational and Professional Publisher, London.

WorldBank (2001) *Reaching the Rural Poor, the Rural Development Sterategy of the world*: WWW.Worldbank.org.

Schatzow, S, (1977). *The Influence of Publican Federal Environment, Decision Making in Canada in Public Participation in Planning*. Johnvilly and Son press, Canada.

UNESCO. (1997).*Educating for a Sustainable Future*, hessaloniki: UNESCO the Government OF Greece.